

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

Lietuvos Respublikos Vyriausybei
LR Finansų ministerijai
LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai
LR Švietimo ministerijai
LR Sveikatos apsaugos ministerijai
LR Vidaus reikalų ministerijai
Lietuvos savivaldybių asociacijai

2020 m. kovo 17 d.
NSMOT 20/03/17/1

DĖL LIETUVOS VYRIAUSYBĖS SVARSTOMO EKONOMINIŲ IR FINANSINIŲ PRIEMONIŲ PLANO VISUOMENĖS SVEIKATOS APSAUGAI UŽTIKRINTI IR ŠALIES EKONOMIKAI SKATINTI

Reaguodami į Vyriausybės paskelbtą ekonominių ir finansinių priemonių planą, norime pasidžiaugti greitais ir ryžtingais sprendimais ekstremalios situacijos metu. Tuo pačiu norime atkreipti dėmesį į **epidemijos sąlygojamą socialinį poveikį ir grėsmes pažeidžiamiausioms visuomenėms grupėms, kurioms šiuo metu ypatingai reikalingas Vyriausybės dėmesys.**

Dėl susiklosčiusios situacijos bus smarkiai paveikti skurdžiau gyvenantys namų ūkiai, nes jie turi mažiau išteklių ir galimybių - ypatingai asmenys, turintys vaikų, slaugomų sergančių ar asmenų, turinčių negalią. Su didelėmis socialinėmis grėsmėmis susidurs moterys ir vaikai, taip pat asmenys dirbantys pagal lanksčias darbo formas, taip pat dirbantys tam tikruose sektoriuose, kuriuose nėra galimybių dirbti nuotoliniu būdu. Pavyzdžiui, didžioji dalis paslaugų sektoriaus: parduotuvių, restoranų, grožio industrijos darbuotojai. Itin pažeidžiamos grupės: vyresnio amžiaus asmenys, sergantys ir žmonės, turintys negalią.

1. Lietuvos skurdo rizikos, materialinio nepritekliaus rodikliai yra vieni didžiausių Europos Sąjungoje. Susiklosčiusi ekstremali situacija gali turėti didžiulį socialinį poveikį Lietuvos gyventojams, o ypatingai skurdžiausiai gyvenantiems asmenims. 2018 m. net **49 proc. Lietuvos gyventojų teigė negalėsiantys apmokėti nenumatytų išlaidų iš savo lėšų.** Tokia situacija rodo, kad žmonės neturi santaupų ir yra nepasiruošę ekstremaliai situacijai. Neabejotina, kad didelė dalis žmonių susidurs su vartojimo pajamų stoka, išaugs poreikis socialinei paramai. Kyla grėsmė, kad žmonės atsisgręš į greitųjų kreditų siūlomą paslaugą, o tuo pačiu susidurs su naujais iššūkiais grąžinant skolas.
2. **Skurdžiai gyvenantys asmenys paprastai yra prastesnės sveikatos nei likusi populiacijos dalis.** 2018 m. net trečdalis (32 proc.) žemiausias pajamas gaunančių asmenų teigė, kad jų sveikata yra bloga ar labai bloga, o pusė (52 proc.) teigė sergantys lėtine liga arba turintys ilgalaikių sveikatos sutrikimų. Šie rodikliai yra ženkliai geresni aukštesnėse pajamų grupėse.

Skurdžiai gyvenantys asmenys dėl ekonominių priežasčių nuolat susiduria su kliūtimis tiek kalbant apie vaistų prieinamumą, tiek apie sveikatos paslaugas. Ekstremalios situacijos metu, **sveikatos sutrikimų turintys asmenys susidurs su didesnėmis rizikomis nei labiau pasiturintys šalies gyventojai, susijusiomis su vaistų ir sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumu.** Viena vertus šie asmenys patiria didesnę riziką užsikrėsti virusu, kita vertus, šie asmenys yra visiškai priklausomi

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

nuo viešojo sveikatos sektoriaus, todėl šioms dėl pandemijos apribojus tam tikrų sveikatos paslaugų teikimą, šie asmenys negaus jiems būtinų sveikatos paslaugų.

Benamiai, ekstremaliausia socialinės atskirties išraiška, neturi namų ir galimybių saviizoliacijai. Taip pat neturi išteklių higienai palaikyti, pavyzdžiui plauti rankas. Kita vertus, miegas prieglaudose, paprastai su daugeliu kitų rizikos grupių žmonių, didina užsikrėtimų protrūkio riziką. **Su itin didele užsikrėtimo rizika susiduria ir su šiomis tikslinėmis grupėmis dirbantys asmenys.**

Asmenų, priklausomų nuo psichotropinių medžiagų, imuninė sistema yra nusilpusi, dalis jų yra ŽIV infekuoti, todėl jie patenka į padidintos rizikos grupes. Neturėdami pakankamų socialinių ir savarankiškumo įgūdžių, taip pat sutrikus socialinių - tarpininkavimo - paslaugų tiekimui, šie žmonės taip pat gali netekti ir sveikatos priežiūros paslaugų, nes negebės patys kreiptis į sveikatos priežiūros įstaigas.

3. Dėl karantino **dalį viešųjų paslaugų yra smarkiai ribojamos arba jų teikimas iš viso stabdomas**, pavyzdžiui asmeninio asistento paslaugos negalią turintiems asmenims, integrali pagalba namuose senjorams, nepasiturinčių asmenų maitinimo paslaugos, psichologo konsultacijos, esant depresijai ar nerimui, ir pan. Dažnai tai yra asmenys, kurie yra padidintos rizikos grupėje ir jų tikimybė susirgti COVID - 19 virusu yra daug didesnė. O paslaugas teikiantys darbuotojai yra menkai aprūpinti dezinfekcinėmis ir apsaugos priemonėmis. NVO, teikiančios šias paslaugas susiduria, su papildomu iššūkiu, nes rinkoje šios priemonės nėra laisvai prieinamos.

Taip pat pažymėtina, kad **šiuo metu paslaugų teikime pažeidžiamiausioms grupėms itin svarbų vaidmenį atlieka nevyriausybinės organizacijos**, tačiau karantino metu šios susiduria su didžiuliais iššūkiais dėl paslaugų finansavimo sutarčių ir įgyvendinamų projektų sąlygų apribojimų. Dalis organizacijų išreiškia susirūpinimą, kad **dėl šios krizės labai išaugo rizika joms patirti bankrotą**, o tai reiškia, kad dalis šių organizacijų teiktų paslaugų taps visiškai nebe prieinamos skurdžias pajamas gaunantiems gyventojams.

Kadangi Lietuva kaip ir visas pasaulis, pirmą kartą susiduria su tokio masto ekstremalia situacija, nėra žinoma, kokių paslaugų dar gali prireikti arba kaip gali išaugti esamų paslaugų poreikis (pavyzdžiui, maisto, medikamentų ar kitų būtinųjų prekių pristatymas į namus), todėl ypatingą dėmesį reikia skirti nuolatinei poreikių stebėsenai ir pasirengimui pagal tai koreguoti paslaugų aprėptis.

4. Su neigiamomis karantino pasekmėmis **ypatingai susidurs nepasiturinčiose šeimose augantys vaikai**. Informacinių technologijų naudojimo namų ūkiuose statistinio tyrimo duomenimis, 2018 m. asmeninius kompiuterius namuose turėjo 76 proc., o interneto prieigą – 78 proc. namų ūkių. Dalyje šių ūkių gyvena vaikai, kurie šiuo metu dėl karantino nelanko mokyklos. **Tokiu būdu mokymosi procesas jiems tampa neprieinamu.**

Nepasiturinčių šeimų vaikams tiek mokyklose, tiek vaikų dienos centruose teikiamos maitinimo paslaugos. Sustabdžius šių paslaugų teikimą, iškilo grėsmė, kad **šių šeimų vaikai gali netekti šių paslaugų ir gali likti nevalgę.**

5. Daugeliu aspektų **moterys iš skurstančių namų ūkių susidurs su didesnėmis socialinėmis rizikomis**. Visų pirma dėl to, kad moterims **stereotipiškai tenka namų ir išlaikomų, slaugomų ir prižiūrimų asmenų našta**. Ekstremalios situacijos metu moterims kyla didžiuliai iššūkiai siekiant suderinti darbo ir šeimos įsipareigojimus, ypatingai nesant kitų artimųjų arba neužtikrinant joms prieinamų viešųjų paslaugų.

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

Tikėtina, kad būtent moterys rinksis **nedarbingumo pažymą, neapmokamas atostogas, o tai lems mažesnes pajamas** trumpuoju laikotarpiu, mažesnes socialines garantijas, o ateityje - ir mažesnes pensijas. Be kita ko, svarbu paminėti, kad profesijos socialinėje, paslaugų srityje, kur šiuo metu dirba didelė dalis moterų, apriboja galimybes dirbti nuotoliniu būdu, todėl moterys neteks dalies pajamų.

Ypač didelėje rizikoje atsiduria vienišų tėvų namų ūkiai, kurių absoliuti dauguma yra **vienišos mamos su vaikais**. Ši grupė visada buvo didesnėje skurdo ir socialinės atskirties rizikoje - beveik pusė vienišų tėvų namų ūkių 2018 m. gyveno žemiau skurdo rizikos ribos. Virusų protrūkio kontekste, moterys, būdamos vienintelės šeimos maitintojos, susiduria su didžiausia našta derinant darbo ir šeimos įsipareigojimus. Šioje situacijoje kyla grėsmė, kad ši grupė atsidurs itin giliame skurde ir socialinėje atskirtyje, jeigu nebus užtikrinamos kokybiškos ir prieinamos socialinės paslaugos.

Galiausiai, tikėtina, kad karantino metu **išaugs psichologinio, fizinio, seksualinio bei ekonominio smurto artimoje aplinkoje, smurto lyties pagrindu bei smurto prieš vaikus atvejų skaičius**. Be to, karantino metu apsunkinta asmenų, patyrusių fizinių sužalojimų sveikatos priežiūra. Galimai nemaža dalis nukentėjusių neturės galimybių konfidencialiai kreiptis pagalbos į specializuotos pagalbos centrus ar kitas organizacijas bei institucijas, policija rečiau vyks į iškvietimus, o asmenims esant karantine, specialistams ir artimiesiems bus sunku pasiūlyti ir/ar organizuoti pagalbą bei apsaugą smurtą patyrusiems asmenims.

6. **Asmenys, dirbantys žemos kvalifikacijos darbus taip pat dirbantys pagal lanksčias darbo formas, neturi tinkamų sąlygų dirbti iš namų arba susiduria su dideliu nedarbu**. Tokie darbuotojai yra priversti pasiimti nemokamas atostogas, dėl ko netenka ne tik darbo užmokesčio, bet ir socialinių garantijų. Be to, ateityje gali susidurti su dideliais finansiniais sunkumais. Nors valstybė savo lėšomis žada iki 3 mėnesių prisidėti prie darbdavių pastangų išsaugoti darbo vietas, padengiant dalinės prastovos ar prastovos išmokos dalį darbuotojams, tačiau neretam tai reiškia stipriai sumažėjusias pajamas, o ateityje ir pensijas. Darbuotojai, kurie nesutinka pasiimti nemokamų atostogų, yra priversti rinktis tarp darbo vietos išsaugojimo, pajamų ir savo sveikatos.

Daugumai įstaigų nutraukus ar laikinai sustabdžius veiklą, dirbantys pagal individualią veiklą taip pat susiduria su sumažėjusiomis darbo apimtimis. Tokie asmenys yra priversti stabdyti savo veiklą, o tai veda prie visiško pajamų netekimo. Šiuo atveju valstybė įsipareigojo padėti savarankiškai dirbantiems ir mokėti 200 eur. per mėnesį, tačiau tokios dydžio pajamos stipriai paveiks asmenų gyvenimus. Ypatingai sudėtinga gali būti tiems, kurie turi įvairių įsipareigojimų, pavyzdžiui, paskolų. Nors numatyta, jog ketinama prailginti būsto paskolų įmokų mokėjimo laikotarpį, visgi palūkanas vis tiek reikės mokėti, ko pasekoje yra tikimybė įklimpti į dideles skolas.

Siūlymai ir rekomendacijos:

1. Skatinti ir plėtoti savivaldybių teikiamos tikslinės socialinės piniginės paramos galimybes. Svarstyтина savivaldybių teikiamų socialinių kreditų galimybė.
2. Skatinti savivaldybes kuo skubiau ir reguliariai peržiūrėti teikiamų paslaugų poreikį ir užtikrinti jų prieinamumą, taip pat įtraukiant ir nevyriausybinės organizacijas.

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

3. Atsižvelgiant į individualius asmenų poreikius nepertraukti būtiniausių paslaugų teikimo, o darbuotojus, tiesiogiai teikiančius paslaugas, aprūpinti dezinfekcinėmis ir apsaugos priemonėmis.
4. Pasirūpinti itin pažeidžiamų profesijų atstovų, kurie turi nuolatinius išorinius kontaktus su kitais, apsaugos ir dezinfekcijos priemonėmis: medikų, slaugų, vairuotojų, parduotuvių ir vaistinių darbuotojų, kitų toliau turinčius vykti į darbą.
5. Užtikrinti aukštos rizikos grupėje esančių žmonių (senyvo amžiaus žmonėms, žmonėms, turintiems negalią, sergantiems sunkiomis ir/ar lėtinėmis ligomis, diabetu ar kvėpavimo ligomis ir kt.), kuriems ir toliau reikalingos medicinos ir kitos paslaugos, saugumą bei teikti informaciją, skirtą specialiai jiems, kaip elgtis ir užtikrinti jų apsaugą nuo užsikrėtimo Covid-19. Kadangi jiems Covid-19 liga ir sukelia didžiausią riziką.
6. Kuo skubiau suteikti galimybę nevyriausybinėms organizacijoms, kurios teikia paslaugas pažeidžiamoms grupėms, apsirūpinti būtiniausiomis priemonėmis ir bendradarbiauti užtikrinant paslaugų nepertraukiamumą.
7. Ekonomikos gelbėjimo planas negali būti įgyvendinamas NVO skirtoms lėšoms sąskaita. Turima omenyje, kad viešosioms paslaugoms, kurias teikia NVO, finansavimas neturi būti mažinamas, nuo to taip pat neturi kentėti ir kitos NVO rėmimo programos.
8. NVO yra lygiai tokie patys darbdaviai, kaip ir verslo struktūros. Todėl lengvatos dėl mokesčių mokėjimo turi būti analogiškos kaip ir verslo sektoriui.
9. Skelbti 6 mėnesių moratoriumą išskeldinimo procedūroms, ypač jei nemokėjimo priežastis gali būti siejama su šios krizės ekonominiu ir užimtumo padariniais. Siekti susitarimo su privačiais nuomotojais, kad nebūtų išskeldinti dėl laikino nemokumo susimokėti už nuomą negalintys asmenys. Skatinti juos mažinti nuomos kainas, atidėti jų mokėjimą, išskirstyti sumažintą nuomos kainą į vėlesnius mėnesius.
10. Užtikrinti priežiūrą mažamečiams vaikams, kurie turi likti namuose dėl ugdymo įstaigų uždarymo ir kurių tėvai neturi galimybių dirbti nuotoliniu būdu bei kurie neturi artimųjų ir (arba) finansinių išteklių, kurie užtikrintų vaikų priežiūrą.
11. Vykdėti stebėseną, kaip užtikrinimas nepasiturinčių šeimų vaikams maitinimas, kad vaikai, negalintys patys savimi pasirūpinti, neliktų apleisti.
12. Laikinais nemokamai suteikti kompiuterius nepasiturinčioms šeimoms, kuriose auga vaikai, kad jie turėtų galimybę dalyvauti mokyme nuotoliniu būdu arba įpareigoti mokyklas sudaryti savaitinius mokymosi planus ir perduoti juos tėvams.
13. Asmenims, vieniems auginantiems mažamečius vaikus, kurie pagal Lietuvos Respublikos įstatymus negali likti vieni be suaugusių, ar besirūpinantiems vaikais ar suaugusiais, kuriems reikalingas nuolatinis dėmesys ir priežiūra, ir dėl to negalintiems derinti šeimos ir darbo, užtikrinti pagalbą bei palaikymą, užtikrinant maisto pakankamumą, padedant susimokėti nuomos ir komunalinius mokesčius ir/ar derinant jų dalinį subsidijavimą, mažinimą ir ar atidėjimą.
14. Atkreipti dėmesį į lyčių atotrūkį, užtikrinant tinkamą sveikatos priežiūros ir kitų paslaugų prieinamumą. Atsižvelgiant į per didelį krūvį patiriančias moteris ir į galimą smurto artimoje aplinkoje, smurto dėl lyties ir smurto prieš vaikus padidėjimą, turėtų būti sukurti mechanizmai, skirti

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

sustiprinti smurtą patiriančių asmenų apsaugą, pagalbą jiems, fizinės ir psichikos sveikatos priežiūrą. Užtikrinti ir šių asmenų saugumą karantino atveju, reaguojant į išskvietimus. Taip pat užtikrinti, kad būtų teikiama informacija visuomenei, kad prireikus galėtų atpažinti smurtą patiriančius artimuosius ir suteikti jiems palaikymą, nukreipti pagalbos. Smurtautojams taikyti kardomasias priemones ypač įpareigojimą gyventi skyriumi ir/ar nesiartinti prie nukentėjusio asmens.

15. Užkirsti kelią darbuotojų, ypač moterų, kurios turi prižiūrėti savo vaikus ar išlaikytinius, arba asmenų, kurie yra karantine, atleidimui.
16. Įtraukti priemones, skatinančias bendradarbiavimą tarp valstybės institucijų ir nevyriausybinių sektoriaus, ypač žmogaus teisių apsaugos ir stebėsenos srityje.

Derinant tolesnius veiksmus, kartu su kitais socialiniais partneriais esame pasiruošę konsultuoti Vyriausybę ir teikti siūlymus dėl pažeidžiamiausių grupių socialinės apsaugos karantino metu.

Raštą taip pat palaiko:

Lietuvos negalios organizacijų forumas

Lietuvos vartotojų organizacijų aljansas

VšĮ Žmogaus teisių stebėjimo institutas

Lietuvos žmogaus teisių centras

Lygių galimybių plėtros centras

Psichikos sveikatos perspektyvos

Moterų informacijos centras

Direktorė Aistė Adomavičienė

Originalas siunčiamas nebus